

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР ЗА
АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ ЗА ДЕЦА
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

Адрес: 1142, София; ул. Хан
Крум 38А
Телефон: +359 2 403 20 30
E-mail: info@knowhowcentre.org
Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

ЕТИЧЕН КОДЕКС

ВЪВЕДЕНИЕ

Кодексът очертава етичните принципи и критерии, които съставляват основата на професионалните отговорности и професионалното поведение на изследователите и изследователските екипи, обединени при изпълнението на изследователските проекти, реализирани от Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, Нов български университет.

Кодексът представлява най-обща нравствена рамка и система от ориентири по проблеми, с които изследователите се сблъскват всекидневно в работата си. Той има отворен характер и не предопределя окончателно сферата на морално професионално поведение; независимо дали дадено конкретно действие е описано в него, или не, то подлежи на нравствена регулация. Членовете на изследователските екипи поемат ангажимент да се ръководят в дейността си от разгърнатите в Кодекса принципи и критерии на морално поведение и приемат, че нарушаването им води до определени санкции.

ЕТИЧНИ ПРИНЦИПИ НА ПРОФЕСИОНАЛНО ПОВЕДЕНИЕ

Чл. 1. (1) Изследователите са убедени, че трябва да работят за създаване и натрупване на достоверно научно знание, постигано чрез контролируеми изследователски процедури. Основните цели, заложи в Кодекса, са: 1) да регулира професионалните отношения между членовете на изследователските екипи, както и между тях и други обществени групи и институции; 2) да защитава достойнството на хората и групите, с които изследователите работят или които са обект на изследвания и анализи. Индивидуална отговорност на всеки от тях е да се стреми към най-високи стандарти на поведение в изследователската си работа и в отношенията си с възложители и потребители. Всеки, съобразно личните си ценности, култура и натрупан опит, е призван да допълва, но да не нарушава развитите в Кодекса ценности и принципи.

(2) Формулираните по-долу ценности и принципи трябва да се разглеждат не като строги предписания, а като ориентир за изследователите в тяхната професионална дейност. Те възплъщават висшите идеали за професионално поведение.

ПРОФЕСИОНАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ

Чл. 2. Изследователите се стремят да извършват своята дейност на най-високо ниво на компетентност в съответствие с международно сравними професионални стандарти. Те осъзнават ограничеността на своите изследвания и приемат изпълнението само на такива задачи, за които са придобили необходимата квалификация чрез обучение или продължителен опит. Те се стремят да използват всички научни, професионални, технически и административни ресурси, необходими за качествено извършване на професионалната им работа. При нужда се съветват с други професионалисти, за да могат да бъдат максимално полезни на своите студенти, партньори, възложители и потребители.

ПРОФЕСИОНАЛНА, НАУЧНА И СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ

Чл. 3. (1) Изследователите поемат отговорност за работата си. Те се отнасят с толерантност към другите изследователи, дори когато не са съгласни с техните теоретични, методологични или персонални подходи в професионалната дейност, доколкото последните не противоречат на Кодекса. Те се отнасят колегиално към другите, без това да отменя отговорността им за собственото професионално и морално поведение. Когато е необходимо, те се съветват с колегите си, за да не допуснат поведение в разрез с етичните принципи и норми.

(2) Изследователите осъзнават своята професионална и научна отговорност към общностите и обществата, в които живеят и работят. Те прилагат своите знания и им дават публичност с идеята, че допринасят за общественото благо.

(3) Изследователите се стремят да формулират своите послания, заключения и други подобни изказвания по такъв начин, че те да не могат да бъдат превратно разбрани или използвани.

(4) Изследователите самостоятелно избират методите си на работа.

ПОЧТЕНОСТ

Чл. 4. В професионалната си дейност изследователите се отнасят честно, справедливо и с уважение към своите колеги и партньори, като се стремят да не поставят под заплаха собствените си професионални интереси и тези на другите. Изследователите реализират своите задачи посредством внушаващи доверие начини и практики: те не правят съзнателно оценки, които са неистинни или подвеждащи. Те информират възложителите и потребителите на информация за ограниченията на използваните методи и на получените резултати. Изследователите проявяват уважение към различните изследователски традиции и техните представители и не отхвърлят неаргументирано техните идеи. Те окуражават и подкрепят новите и смелите научни търсения и не възпрепятстват иновациите.

УВАЖЕНИЕ КЪМ ПРАВАТА, ДОСТОЙНСТВОТО И РАЗЛИЧИЕТО НА ХОРАТА

Чл. 5. (1) Изследователите уважават правата, достойнството и ценността на всички хора. Те се стараят да елиминират пристрастието при изпълнение на професионалните си

задължения и не приемат каквито и да било форми на дискриминация по пол, раса, възраст, етническа принадлежност, национален произход, религия, политически и идеологически различия, сексуална ориентация, инвалидност, здравословно състояние, брачен статус, история или принадлежност към различни социални структури и групи. Те се съобразяват с културните, индивидуалните и ролевите различия при изследване, обучение и работа с човешки групи със специфични характеристики.

(2) При всички дейности, свързани с професионалната им работа, изследователите признават правото на другите да имат ценности, нагласи и мнения, които се различават от техните собствени. Те приемат, че натрупаните данни и анализи не би трябвало да бъдат представяни по начин, внушаващ страхове, негативни нагласи и враждебност спрямо уязвими социални групи.

(3) При всички дейности, свързани с професионалната им работа, изследователите проявяват компетентна загриженост за благосъстоянието на изследваните лица. Това включва оптимизиране на ползите за тях и минимизиране на потенциалните вреди. Този подход изисква прилагането на знания и умения, които са подходящи за конкретната ситуация, както и за социалния и културен контекст. Той също изисква способност за установяване на междуличностни отношения, които повишават потенциалните ползи и намаляват потенциалната вреда. Това се изразява в активна загриженост за благополучието на отделни лица, семейства, групи и общности и зачитане на способността на отделните лица, семейства, групи и общности да вземат решения за себе си и да се грижат за себе си и един за друг.

Чл. 6. (1) Сътрудничеството, взаимният обмен и работата в екип са необходими в изследователската и преподавателската дейност на изследователите. Изследователите предоставят на своите колеги достъп до данни и методики, натрупани в хода на изследователската и професионалната работа, освен в случаите, когато това попада под други ограничения. Изследователите признават и отбелязват заимстваните и ползваните идеи, теоретичните и приложните резултати от работата на другите колеги.

(2) Отговорност на изследователите е да бъдат във възможно най-голяма степен професионално безпристрастни. Те признават относителния и незавършения характер на получените резултати и контролират идейните си позиции. Те приемат, че няма твърдение, което би могло да се представи като неоспорима истина.

(3) Изследователите работят със съзнанието за поддържане на авторитета и интегритета на своята наука, без това да означава безкритичност към фундаменталните ѝ твърдения, методи и резултати.

(4) В преподавателската и изследователската практика изследователите следват принципите на отвореност, критичност и респект спрямо всички научни перспективи.

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ПРИ ФИНАНСИРАНЕ НА ИЗСЛЕДВАНИЯТА

Чл. 7. (1) При всяка форма на финансиране на изследванията възложителят би трябвало да бъде предварително запознат с основните принципи и правила, заложили в Кодекса, и с ангажираността на изследователите с тяхното спазване. Той трябва да бъде информиран за прилаганите методи и за вероятността резултатите от изследването да

не съответстват на неговите очаквания.

(2) В професионалната си дейност изследователите не би трябвало да се ръководят от или подчиняват на целите на възложителя (политически, икономически, религиозни и т.н.), независимо от това дали ги споделят, или не. Те не би трябвало да допускат изследването им да се използва за постигане на недемократични цели или такива, които имат за последица дискриминация на отделни групи.

Чл. 8. (1). Финансирането, получено за изследванията трябва да се използва по предназначение. Изследователите трябва да бъдат лоялни към интересите на възложителя и финансиращата страна.

(2) Договореностите между изследователи и възложители трябва да се оформят в писмена форма.

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ С ИЗСЛЕДВАНИТЕ ЛИЦА

Чл. 9. Като учени изследователите трябва да осигуряват достъп до методиката, която използват, както и до източниците на получените данни.

Чл. 10. (1) Сигурността и личната неприкосновеност на изследваните лица, както и анонимността на получените данни трябва да бъдат строго зачитани. Изследователите пазят конфиденциалността на личните данни и техните източници, освен ако респондентите поискат и дадат съгласие да бъдат цитирани. Изследователите не допускат идентифицирането на респондентите, а когато това е невъзможно, трябва ясно да ги предупредят за възможните последици от публикуването на получените данни и резултати.

(2) Изследователите са длъжни да пазят с особен приоритет правата на децата като респонденти.

(3) Изследователите, на които е позволен достъп до лични данни и архиви, зачитат условията за лична неприкосновеност, при които те са събирани. Те обаче могат да използват данни от исторически архиви (частни и обществени) при действащите в страната законови условия, ако са в съгласие с правилата за ползване на съответния архив.

(4) Изследователите спазват принципа на доброволно участие на изследваните лица на всички етапи на проучването. Те предварително информират респондентите за целите на изследването и използваните методи за набиране на информация. При лабораторни и психологически експерименти изследователите са длъжни да предоставят тази информация веднага след приключване на работата с изследваните лица.

(5) С цел минимизиране на намесата в личния живот изследователите включват в своите писмени и устни доклади, консултации и публични изяви само релевантна на целите на изявата информация.

(6) Изследователите са длъжни да спазват поведение, което да не причинява физическа или емоционална вреда на тези, които участват в изследването.

(7) Изследователите зачитат личната неприкосновеност на човека и се грижат за защита

правото му на самоопределение в това число и отказ от по-нататъшно участие.

(8) Изследователите осведомяват изследваните лица или техните представители за планираните мероприятия по най-разбираем начин, за да могат сами да решат желаят ли да вземат участие в тях или не.

(9) Отношението към изследваните лица трябва да поощрява тяхната автономност и самоопределение, като се избягват стилове на поведение създаващи зависимост.

Чл. 11. ПРАВИЛА ЗА РАБОТА:

1. Всеки участник в изследването бива информиран за:

- целта на изследването
- процедурите, третиранията и манипулациите, както и за всички възможни рискове,
- дискомфорт и неблагоприятни последици от изследването
- очакваната продължителност на изследването
- правото му да откаже да участва в изследването или да прекрати участието си по всяко време
- очакваните ползи от изследването
- анонимността и конфиденциалността на участието му и на получените данни
- условията за участие в изследването (напр. доброволно, срещу заплащане, срещу кредити)
- кога и към кого да се обърне с въпроси за изследването
- към кого да се обърне с въпроси относно правата си като участник в изследването.

Информацията трябва да е ясна и да се предостави на участника на разбираем език.

2. Аудио- и видео-записи

Когато изследването включва звуков и/или видео запис на участника, от него задължително се взема писмено съгласие преди началото на изследването. В съгласието трябва да са указани начините на употреба на записите. Ако той не даде съгласие, записите незабавно се унищожават.

3. Получаване на информирано съгласие

Съгласието за участие се представя писмено. Всеки участник удостоверява с подпис, че разбира условията за участие в изследването и е съгласен с тях.

В случай, че участниците са непълнолетни, писмено информирано съгласие се дава от техен родител или настойник.

Съгласието може да се получи устно само когато няма основания да се предполага, че изследването може да предизвика каквито и да са вреди, дискомфорт или стрес (например при попълване на анонимни въпросници). В тези случаи участниците се информират устно.

4. Обмен на информация с участника след приключване на изследването (дебрифинг)

След приключване на изследването на участника, изследователят е длъжен да проведе разговор с него, като изясни дали изследването е довело до щети и вреди за участника и предприеме мерки за тяхното отстраняване.

Непосредствено след изследването на отделен участник, изследователят може да го информира за получените резултати и изводи, но, в зависимост от спецификата на изследването, не е длъжен да прави това.

След приключване на цялостното изследване, изследователят не може да откаже тази информация, ако участникът желае да я получи.

Чл. 12. Заплащането на респондентите, макар и допустимо по принцип, не би трябвало да се окуражава, доколкото е възможно. Ако това става, трябва да се регулира от ясни условия, като се отделя специално внимание за осигуряване на надеждността на събраната информация.

ПУБЛИКУВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗСЛЕДВАНИЯТА

Чл. 13. Данните от изследванията са интелектуална собственост на изследователите, на които по принцип принадлежи авторското право. В случаите, когато това право принадлежи на институцията или на възложителя, отношенията се регулират при справедлива компенсация на труда на изследователите.

Чл. 14. (1) Изследователите имат право да публикуват резултатите от своята работа, ако това не противоречи на договорености с възложителя.

(2) При публикуване на изследователските резултати изследователите имат право да търсят гаранции срещу евентуалното им манипулиране или изкривяване от възложители или издатели.

(3) Приносът на изследователи, спонсори, технически персонал и лица, участвали активно в осъществяване на изследователския проект, се отбелязва ясно при всяка академична публикация, написана въз основа на съответното изследване.

(4) При разпространяване на данни от проучванията винаги се предоставя информация за изследователските методи и източниците на информация в съответствие с установените изисквания.

(5) Публичните изказвания, съобщения, информации и други подобни направени от изследователите имат за цел да помогнат на хората да осъществят добре информирани и свободни избори.

(6) Когато правят изказвания като специалисти, те се стремят към обективност и точност.

(7) Изследователите информират за спецификата на професионалната си дейност по такъв начин, че да избягнат неправилното разбиране от аудиторията на спецификата на своята дейност.

Чл. 15. (1) Изследователите са отговорни за съхраняване на първичната индивидуална информация от проведените изследвания за достатъчно дълъг период от време.

Това създава условия за контрол на качеството и методологичната коректност на получените данни.

(2) Веднъж публикувани, изследователските резултати стават общо достояние на научната общност. Те подлежат на критични коментари и дискусии, в които участват и самите автори.

(3) Членовете на екипите спазват действащите в страната закони относно информацията, защитата на личните данни на гражданите, както и законодателството, регулиращо набирането, разпространяването и публикуването на информация.

ИЗПОЛЗВАНЕ НА НАУЧНИТЕ РЕЗУЛТАТИ В СФЕРИ ИЗВЪН НАУКАТА

Чл. 16. Резултатите от изследванията представляват обществен интерес. Тяхното разпространение, свързано с фундаменталното право на гражданите да бъдат информирани, не трябва да бъде възпрепятствано. В същото време не бива да се пренебрегват опасностите от злоупотреби със информация за политически и комерсиални цели; от изкривяване, опростяване и манипулиране на изследователските резултати при разпространяването им чрез средствата за масова информация или по друг начин. В тези случаи изследователите търсят възможности за коригиране на неправилни интерпретации или некоректна употреба на резултати от собствената им работа.

Чл. 17. Изследователите се въздържат от участие в експертизи, публични дискусии и политически дебати в области, в които не притежават необходимите знания и изследователски опит. Те винаги честно и точно представят областите и нивото на своята експертиза.

Чл. 18. Професионалните и научните изводи и действия на изследователите могат да засегнат живота на хора и групи. Затова те проявяват особено внимание към опасностите от злоупотреба с тяхното знание или експертиза, породени от лични, социални, организационни, както и от финансови и политически фактори.

ПРОЦЕДУРИ ВЪВ ВРЪЗКА С НАРУШЕНИЯТА НА ЕТИЧНИЯ КОДЕКС

Чл. 19. Нарушенията на Етичния кодекс се разглеждат задължително, независимо дали представляват закононарушения и се преследват по силата на други закони на Р. България.

Чл. 20. Одобрение от Комисията по етика на научните изследвания

(1) Преди да започне изследване, изследователят е длъжен да прецени, дали то няма да доведе до щети и вреди за участниците и дали ще бъдат спазени настоящите общи принципи и правила. При най-малкото съмнение, изследователят е длъжен да поиска мнението на Комисията по етика на научните изследвания към Департамента по когнитивни науки и психология на НБУ.

(2) За изследванията, които подлежат на одобрение от Комисията по етика, се представя точна и вярна информация преди започване на изследването. Спазват се процедурите според Правилника на Комисията по етика.

Източници:

<http://www.esomar.org/knowledge-and-standards/codes-and-guidelines.php>

<http://www.esomar.org/uploads/public/knowledge-and-standards/codes-and->

[guidelines/ICCESOMAR Code English .pdf](#)

http://bsa-bg.org/documents/ethical_code.pdf

<http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>

<http://www.simplypsychology.org/Ethics.html>

<http://www.efpa.be/ethics.htm>

Етични правила за провеждане на психологически изследвания с хора, Департамент „Когнитивна наука и психология“ на Нов български университет

